

---

**CHANGES AND CHANGING APPROACH TOWARD EDUCATION**

---

**Laste Spasovski, Ph.D**

Vocational education and training centre – Skopje, Republic of Macedonia [spalaste@yahoo.com](mailto:spalaste@yahoo.com)

**Robert Dimitrovski, Ph.D**

Faculty of Management, MIT University- Skopje, Republic of Macedonia, [dimitrovski.r@gmail.com](mailto:dimitrovski.r@gmail.com)

**Abstract:** The period in which we live in is characterized by profound changes and radical socio-economic transformations. Modern ongoing socio-economic events have led to significant technological, structural, economic, demographic, social and political changes that represent a major challenge for all segments of society, especially for the educational system. They have influence in the process of development of education and human resources which implies profound interdependence with the socio-economic development in the country. Education systems in these circumstances must necessarily adapt to the contemporary changes and needs, but it is also obvious that without adequate development of education and human resources will be no appropriate socio-economic development.

Faced with the changes, many countries are dissatisfied with their education systems and they are in the situation where they require different ways and procedures for their alteration, improvement and further development in order to raise their quality, efficiency and effectiveness. In order to overcome the traditional static and uniformity of their educational systems, in the reality there are increasingly discussions and opinions about "societies that learn," "societies based on knowledge", "information societies", etc. In education this assumes turning from the content and facts to the process or method of learning. Learning to learn is increasingly becoming an indispensable possible total in modern life. In this context, education becomes more important and becomes one of the main drivers of the development of societies. That implies the need for different contents and organizational structuring, and the process of transforming education in order to improve its quality, efficiency and availability. Thus, socio-economic development as a synthetic determinant of the overall educational system, with all its intensity, continuously occurs as the basis of all needs and reasons for changes and in the education.

Globalization and technological development continuing apace to determine the economic development and life in general in all countries in the world. There is strong dynamics in the process of changing the models of economic development, the nature of jobs and occupations and the types and nature of competencies that are required. All this result in new opportunities and also with increasing the challenges in the way of creating a new architecture for economic development and education.

**Keywords:** changes, needs, education, education.

**ПРОМЕНЕТЕ И МЕНУВАЊЕТО НА ОДНОСОТ КОН ОБРАЗОВАНИЕТО**

**Проф. д-р Ласте Спасовски**

Центар за стручно образование и обука – Скопје, Република Македонија [spalaste@yahoo.com](mailto:spalaste@yahoo.com)

**Проф. д-р Роберт Димитровски**

МИТ Универзитет- Скопје, Република Македонија [dimitrovski.r@gmail.com](mailto:dimitrovski.r@gmail.com)

**Резиме:** Периодот во кој што живееме го карактеризираат длабоки промени и радикални општествено-економски трансформации. Современите општествено-економски настани доведоа до значајни технолошки, структурни, економски, демографски, социјални и политички промени кои претставуваат голем предизвик за сите сегменти на општеството, а посебно за образовниот систем. Тие влијаат врз развојот на образованието и човечките ресурси што подразбира длабока меѓузависност на нивниот и на општествено-економскиот развој. Образовните системи во вакви околности нужно мора да се прилагодуваат кон современите промени и потреби, но исто така е извесно и тоа дека без соодветен развој на образованието и човечките ресурси нема соодветен општествено-економски развој.

Соочени со промените, многу земји незадоволни од своите образовни системи бараат различни начини и патишта за нивното менување, усовршување и натамошно развивање со цел да се подигне нивниот квалитет, ефикасност и ефективност. Со цел да ја надминат традиционалната статичност и униформност на своите образовни системи, се повеќе се зборува за “општества кои учат”, “општества засновани на знаење”, “информатички општества” и сл., што во образованието претпоставува свртување од содржината и фактите кон процесот, односно начинот на учење. Да се научи да се учи се повеќе станува услов без кој не

се може во вкупното современо живеење. Во тој контекст, образованието добива се поголемо значење и станува еден од основните двигатели на развојот на општествата. Тоа ја наметнува потребата од поинакво содржинско и организациско структурирање, како и процесно трансформирање на образованието во функција на подобрување на неговиот квалитет, ефективност и достапност. На тој начин, општествено-економскиот развој како синтетичка детерминанта на вкупниот образовен систем, со целиот свој интензитет, континуирано се јавува како основа на сите потреби и причини за промени и во образованието. Глобализацијата и технолошки развој продолжуваат со брзо темпо да го детерминираат економскиот развој и животот генерално на земјите во светот. Силна е динамиката на промени на моделите на економскиот развој, на природата на работните места и занимањата и на видовите и карактерот на компетенциите кои се бараат. Сето тоа резултира со нови можности и со зголемување на предизвиците во креирањето на новата архитектура на економскиот развој и на образованието.

**Клучни зборови:** промени, потреби, образование, образовен систем.

Согледувањето на состојбата во образованието и патиштата на неговото менување, усовршување и натамошно развивање, и покрај тоа што е особено актуелна, не е нова задача. Образованието и промените во образованието се постојани “вечни” теми во секое општество и во секое време. Зошто? Одговорот на прашањето е релативно едноставен: образованието е една од прафункциите на општествениот живот - настанокот и опстанокот на општествената заедница се неразделни од образованието, како што се неразделни на пример од репродукцијата, производството и управувањето. Образованието колку што е социјален, толку е и индивидуален феномен. Неговото постоење е континуирано, но и неговото функционирање постојано се менува. Во процесот на преземањето на општествените позиции и улоги, секоја нова генерација мора одново да процени во што се состои смислата и значењето на образованието, какво е образованието и какво треба да биде. Сите оние кои биле или кои се во позиција да одлучуваат за образованието, да управуваат со образовниот систем и образовниот процес, како генерација мораат одново да ја сфатат природата на образованието, да создаат во што се состои неговата општествена и индивидуална улога, да ги запознаат предностите и недостатоците на неговата индивидуализација, а сето тоа со цел да ја пронајдат мерката на генерациската и личната подготвеност за интелектуални, материјални, кадровски и етички инвестиции во образовната дејност. Самиот тој процес на преземање на надлежности во одлучувањето за прашањата од областа на образованието е значаен извор на најразлични промени во функционирањето на образовниот систем.

Практична страна на поставеното прашање е таа што тоа не предупредува дека треба да се ослободиме од убедувањето дека обрасците и нормите на однесувањето што ние денес ги создаваме се единствени и вистински, трајни и со непроменлива вредност. Осмислувањето на образованието не смее да се сведе ниту на чисто измислување на “нови” решенија и модели, ниту на копирање на обрасци коишто некаде веќе постојат. Генерациското преземање на надлежностите и одговорностите треба да се сфати како природен процес, а тоа значи како продолжение на веќе провереното ефикасно и продуктивно учење по пат на решавање не само на оперативните туку и на создајно-вредносните проблеми со кои образованието ги соочува своите протагонисти.

Во настојувањето да изградат силна и функционална, не само национална туку и европска „архитектура” на образованието, повеќето држави се соочуваат со сериозен предизвик да одговорат на прашањето: Како треба да биде поставено образованието, со какви механизми треба да располага и кон кои цели треба да тежнее за да ги подготви младите и возрасните за сите предизвици и промени со кои се судираат и ќе се судираат во текот на нивниот живот? Барајќи го одговорот на прашањето, тие тргнуваат од тоа дека денес образованието треба да реализира две основни цели базирани на:

- глобални вредности и во функција на главните развојни правци карактеристични за современиот глобализиран свет (соработката, компатибилноста, конкурентноста, интеграцијата и сл.);
- националната култура и вредности и во функција на разрешување на националните проблеми и развојни правци.

Соочени сме со предизвикот на глобализациските процеси (економски, политички, образовни, културни и еколошки) кои се карактеризираат со брза експанзија на научните достигнуања и иновации, динамичен развој на техниката и технологијата, развој на економијата, стопанството и организациските структури. Секојдневните налети на иновации укажуваат дека нивното време на значење станува се пократко т.е. периодот меѓу појавувањето на овие технолошки иновации, нивната интеграција, примена и нивното заменување со нови технологии, се намалува и ги прави застарени побргу одошто тоа беше случај во

Twelfth International Scientific Conference  
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS  
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

---

минатото и одошто светот очекуваше. Она што го квалификуваме како еволуција во техниката и технологијата всушност предизвикува револуција во нашето секојдневно живеење и работа. Едно нешто е сигурно, а тоа е дека ништо не е сигурно, трајно и лесно предвидливо. Постојано сме окружени со разни промени и мораме со промените да се издигнеме и ние.

Живееме во време на нагласена економски турбуленции проследени со кризи кои тешко се предвидуваат. Во 2012 светот се соочи со сериозни предизвици во поглед на вработувањето и со големиот дефицит на работни места. Континуираните кризни состојби на глобалните пазари на работна сила предизвикаа зголемување на невработеноста од 27 милиони лица од почетокот на кризата, која, според проекцијата на ИЛО ќе расте и во 2016 година ќе достигне 206 милиони невработени ширум светот.<sup>11</sup>

Во 2011 година, во светот, 74.800.000 млади на возраст од 15-24 се невработени, што претставува зголемување од повеќе од 4 милиони од 2007 година. Глобалната стапка на невработеност на младите, од 12,7%, е за цел процент повисоко од нивото пред кризата. На глобално ниво, младите имаат речиси три пати поголема веројатност од возрасните да бидат невработени. Црните сценарија, во контекст на сегашните случувања, предвидуваат мала надеж за значително подобрување на можностите за вработување на младите луѓе во блиска иднина.<sup>12</sup>

Поради поврзаноста на економиите на земјите во Европа, кризата предизвика верижна реакција која не ја поштеди ниту една земја од несаканите последици во сите сектори. Како што во „Европа 2020“<sup>13</sup> се истакнува, економската криза ги избриша стабилните вредности на стопанскиот раст и создавањето на нови работни места, кои беа резултат на работењето во последната деценија во Европските земји. Опаѓањето на БДП на ЕУ предизвика невработеност за 23 милиони луѓе или 10% од активното население во земјите во Европа.<sup>14</sup>

Општа констатација со која сите се сложуваат е дека денешново време го карактеризира *интелектуализација на професијата и трудот*. Економијата, во минатото, својата конкурентност ја бараше во масовното производство, евтината работна сила, сировините, енергијата, технологијата, а подоцна во автоматизацијата. Денешната економија својата конкурентност и есенција ја бара во дигиталната технологија, знаењето и иновациите. Таа е претприемнички ориентирана и засилена со поврзувањето и обединувањето на бизнисите и стратегиските партнерства.

Информациските технолошки откритија, особено мобилните технологии, овозможуваат работата да биде сè помалку зависна од времето и просторот. Сведоци сме на динамични промени во структурата, содржината и процесите на работа. Работата денес е покомплексна од когнитивен аспект, бара тимска работа и соработка, и е многу позависна од социјалните вештини и технолошките компетенции. Таа е помобилна и помалку зависна од географијата, одошто тоа беше случај во минатото. Поради тоа, има потреба од брзо реформирање на пазарот на работна сила за да функционира подобро и да обрне посебно внимание на надградбата на вештините.

Уште еден тренд силно ја бранува светската јавност и креаторите на политики во земјите ширум светот. Станува збор за тренд на зголемување на работната сила што дополнително врши притисок врз системите за образование и обука и понудата на работни места. Според извештаите на Обединетите Нации, во последната деценија, работоспособното население се зголемило на глобално ниво за околу 600 милиони.<sup>15</sup>

Во исто време, бројот на вработени во неформалниот сектор бележи тренд на зголемување и е во директна корелација со економската состојба.<sup>16</sup> Ваквата состојба е предизвикана со намалување на наталитетот, продолжување на границата за пензионирање и зголемување на животниот век на населението.

Новото време бара одлучност и истрајност. Промените во животот и работата нè ставаат сите пред сериозен испит на кој мораме благовремено да одговориме. Наместо да ги чекаме промените, сите заедно треба да се издигнеме со нив, да ги пресретнеме и да преземеме сè што е потребно за да обезбедиме развој на економијата и благодет за сите. Како што се вели во предговорот на Европската стратегија 2020, „Кризата е повик за буђење, момент во кој сфаќаме дека вообичаеното делување ќе не доведе до постепен пад, до

---

<sup>11</sup> ILO (2012): Global Employment Trends 2012 - Preventing a deeper jobs crisis, International Labour Office, Женева

<sup>12</sup> Исто

<sup>13</sup> European Commission (2010): EUROPE 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Брисел, 3.3.2010, COM(2010) 2020 final

<sup>14</sup> Исто

<sup>15</sup> Unesco (2012): Transforming Technical and Vocational Education and Training Building skills for work and life, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Париз 2012

<sup>16</sup> OECD (2009): Development Centre Studies Is Informal Normal?: Towards More and Better Jobs in Developing Countries

Twelfth International Scientific Conference  
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS  
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

---

второкласно значење во новиот глобален поредок... Ова е момент на вистината...сега е моментот да бидеме смели и амбициозни.<sup>17</sup>

Промените, како составен дел на функционирањето на образованието, се израз на отвореноста на образовниот систем спрема непосредното и поширокото општествено окружување. Се што се случува во општеството, на еден или на друг начин, има одраз и во функционирањето на образовниот систем. Непосредни сведоци сме на настаните кои покажуваат дека во моментот се актуелни промените во сферата на политичкиот, економскиот и културниот живот, коишто се уште не се вредносно и програмски јасно профилирани и не укажуваат прецизно (нормативно и фактички) на менувањето на вкупните односи спрема образованието, неговата општествена положба и основна функција.

Развојот на науката и технологијата е директен одраз на односот на општеството и поединецот спрема образовниот систем. Веќе подолго време, во светот и кај нас, се заговараат реформи на образованието со кои ќе се воспостави непосредно побрза и посеопфатна комуникација помеѓу науката и образованието, помеѓу технолошкиот развој и динамиката на образовната дејност. Крајна цел е да се отстрани заостанувањето на образованието, да се осовременат програмските содржини; темелно да се реконструираат одделни програмски области; да се воведат соодветни промени во организацискиот, кадровскиот, процесниот и техничкиот домен и сл.

Образовниот систем го чинат луѓето и нивните меѓусебни односи. Активностите кои се одвиваат во рамките на тие односи се обликуваат и насочуваат кон поставените цели и задачи. Иако образовниот систем може да се посматра како сложен механизам, неговите активности, и кога се максимално стандардизирани, формализирани и нормирани, не се механички туку човечки. Со минувањето на времето, актерите на образовниот систем - учениците, наставниците и сите останати, минуваат низ природни развојни промени - стануваат постари и поискусни, постепено се менуваат нивните способности и социјални компетенции, се менуваат нивните потреби и интереси. Мотивацијата за учење или мотивацијата за работа, исто така се менува, што доведува до промена на односите спрема учењето и работата.

Основните функции на образовниот систем се такви што го чинат транзитен за најбројната категорија на актерите - за учениците. Секоја година една генерација излегува од системот, а нова генерација влегува. Во крајна линија, во образовниот систем во подолги временски интервали постапно доаѓа до потполна смена на сите актери, со тоа што секоја нова генерација поаѓа од донекаде поинакво стечено и структурирано предзнаење.

Значи, секое размислување за промени во образовниот систем (стихијни или спонтани, намерни или плански) мора да има предвид дека отвореноста, развојноста и транзитноста се својства инхерентни на образовниот систем и својства од кои произлегува неговата актуелна динамика. И тогаш кога никој не се обидува да го менува со или без однапред поставен план, образовниот систем всушност се менува “сам од себе”.

Ако сме подготвени не само да го видиме и признаеме постоењето на спонтаните промени, туку и темелно да размислиме за нив, ќе откриеме дека тие имаат три основни значења. **Прво**, тие се сигнал кој покажува дека кај актерите во образовниот систем постои интерес или мотивација за отстапување од пропишаното или дотогаш вообичаеното однесување. Потребно е, значи, да се открие мотивациската основа на промените во однесувањето на учениците, наставниците, директорите на образовните институции, родителите на учениците и другите актери заинтересирани за образованието. **Второ**, спонтаните промени доведуваат до нови облици на однесување и до нивно истовремено проверување во практиката. Промените на однесувањето кои на никого не му користат, кои ќе се покажат неефикасни во задоволувањето на потребите кои им биле “инспирација”, исчезнуваат исто и како што се појавиле. Оние кои се одржуваат треба грижливо да се анализираат, бидејќи имаат потпора во потребите на луѓето. Некои промени може да се прифатат како иновации, а на некои им треба спротивставување по пат на воведување на алтернативни облици на однесување кои се во согласност со функциите на образовниот систем и кои успеваат да ги задоволат оние потреби поради кои дошло до промени во однесувањето на едните или другите актери. **Трето**, појавата и траењето на спонтаните промени може да биде израз на степенот на слободата и автономијата што ги дава системот со своите компоненти или одделни актери. Кога односот спрема спонтаните промени е априори негативен и кога новите облици на однесување редовно се квалификуваат

---

<sup>17</sup> José Manuel Barroso, Известување на комисијата, Европа 2020 – Стратегија за умен, одржлив и инклузивен раст, Брисел, 2010

како девијантни преземајќи мерки за нивно сузбивање, системот се изложува на опасност да ја изгуби контролата над збиднувањата. Значи, на флексибилноста на образовниот систем треба да се гледа како на негово природно својство.

Во услови кога се вршат промени во сите сегменти на општеството, и покрај природниот и неизбежен аспект на неговото функционирање, се случува отпор на образовниот систем кон промените. Секоја промена, корективна или планска, наидува на извесен отпор. Не се работи само за свесен отпор на одделни актери или делови од системот кои, на пример, се мотивирани со желбата да се одржи постојната состојба или промените да се насочат во некој друг правец, туку се работи и за отпори кои се израз на инертноста на самиот систем. Поради тоа се поставува прашањето: што е тоа што го чини образовниот систем инертен, што го запира и забавува да ги разбере, прифати и реализира промените кои се воведуваат плански, со одредени цели и со соодветна нормативна поддршка?

Проблемот на инертноста станува појасен ако кон оценките за значењето и функциите на образовниот систем се додадат и фактите дека тој е еден од најголемите, најсложените и најстарите потсистеми во глобалниот општествен систем. Во функционирањето на тој потсистем, на различни начини, во секој момент е вклучена најмалку една третина од населението. Актерите на образованието не само што се толку бројни, тие се и многу хетерогени во поглед на социјалното потекло, возраста, способностите, мотивацијата, стручноста, интересите и другите својства кои влијаат врз нивното ангажирање и однесување во рамките на улогите што ги имаат во образовната дејност. Секогаш треба да се има предвид дека образованието, колку и да е нормативно регулирано и институционално вообличено, спаѓа и во популациските појави кои се одликуваат со дифузност и слаба кохезија.

Образовниот систем е еден од најстарите општествени системи. Зад него не стои само долгата историја туку и живиот резидуум на таа историја, неговата голема традиција. Дел од таа традиција е вткаен во она што го сметаме за цивилизација и национална култура, а дел живее во самиот образовен систем во вид на “стручни искуства” и “училишен фолклор”. Секоја промена во образовниот систем мора да се определи во однос на традицијата, со неа да се сообрази или од неа да се дистанцира. Занемарувањето на постоењето на традицијата или фронталното негирање на нејзините вредности ја зголемува веројатноста од неуспех. Под крилата на традицијата се развиваат и делуваат различни сили на инерција: традиционализам, конзервативизам, социоцентричност, конформизам и други идеолошки и вредносно-нормативни визии кои крајно селективно се однесуваат кон сите промени.

Системот на образованието и воспитно-образовниот процес се органски поврзани. Поради тоа, сите потреби, причини и потфати за промени во системската поставеност на одделни потсистеми на образованието имаат свои импликации врз промените во воспитно-образовниот процес. Од друга страна, искуството од скоро сите системски промени во последните педесеттина години покажуваат дека токму процесните промени биле најзапоставуваниот дел од потфатите за промени. Мошне често се претпоставувало дека доколку се случат системски и содржински промени, само по себе ќе се случи менување на образовниот процес. Но следењето и освртот врз реалноста најчесто покажува паралелно егзистирање на два света: светот на документите, програмите и концепциите и реалниот свет на практиката кој опстојува на својот вообичаен начин доцнежки неколку децении зад официјалните нормативни, програмски и концепциски документи. Реален прогрес во надминувањето на оваа состојба е позитивната практика на инкорпорирање на процесни промени во сите делови на образовниот систем. Потпирајќи се на тоа почетно позитивно искуство во последниве десетина години, од една страна, вкупните промени во окружувањето, од друга страна, и конечно, светските трендови и тенденции во промените во образовните процеси, од трета страна, како најзначајни **потреби и причини** за промени во воспитно-образовниот процес, можат да се наведат:

Прво, битно **изменетата улога на идниот граѓанин** во пазарното стопанство и демократското општество, каде што ученикот како иден граѓанин треба врз себе да ја преземе одговорноста да избори место во демократските процеси и пазарните односи. За таа одговорна и креативна улога тој мора да биде подготвуван низ целиот образовен систем. Во двата тие света граѓанинот мора да се вклучи со својата професионална компетентност и со своите социјални вештини, вредности и верувања чиј процес на стекнување по својата природа е мошне долг и не смее да се остави за интервентни преквалификации и доквалификации кои можат да се сметаат само како природни, нужни корективни, но не и како основни мерки за вклучување во светот на трудот и во општествениот живот воопшто.

Второ, **глобализацијата на светската економија** ги брише националните граници на пазарот на трудот и пред идните млади учесници на пазарот на трудот, а се повеќе и пазарот на компетенции и идеи поставува два големи предизвика: да ја искористат шансата за излегување на светскиот пазар на трудот кој е се

поотворен за компетентните и креативните млади кадри, но и да “преживеат” на домашниот пазар кој веќе не е така заштитен како некогаш.

Трето, брзите интегрални промени во работното и социјалното окружување како никогаш досега ја акцентираат неопходноста од *доживотно учење*, а тоа од своја страна бара во образовниот процес огромно свртување од содржината и фактите кон процесот, односно начинот на учење. Да се научи да се учи се повеќе станува услов без кој не се може.

Четврто, *информатизацијата* на светот на трудот и на вкупното општество има две битни импликации врз промените во содржината и процесот на образованието: се бришат границите помеѓу голем број професии и занимања, од една страна, и информатичката писменост и информатичката компетентност станува составен дел без малку на сите занимања и професии, од друга страна.

Петто, современи научни сознанија за ефективност на процесите на учењето ја нагласуваат неопходноста од промени во односите помеѓу едукаторот и ученикот во процесот на учењето, се повеќе истакнувајќи ја неопходноста од *субјективната позиција на ученикот*. Развиените голем број на стратегии на активно и интерактивно учење, учењето по пат на играње на улоги, учење преку работа и користење на сите можни симулации, се не само практична потврда на тие научни сознанија, туку и создадени претпоставки за оживотворување на тоа сознание во практиката. Примената на овие современи стратегии на учење веќе не е прашање на престиж, туку прашање на опстанок.

Шесто, процесните промени најчесто не се поврзани со големи финансиски и технички вложувања, иако тие се добредојдени. Голем број на позитивните процесни промени можат да се имплементираат само со промена на односите помеѓу едукаторите и учениците. Практиката од последниве десетина години покажа дека за голем број корисни процесни промени не е неопходна дури ниту промена на програмските документи. Промената во *менталните модели* на актерите се повеќе станува потреба број еден за успешни процесни промени во образовниот процес.

#### ЛИТЕРАТУРА

- [1] European Commission (2010): EUROPE 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Брисел, 3.3.2010, COM(2010) 2020 final
- [2] ILO (2012): Global Employment Trends 2012 - Preventing a deeper jobs crisis, International Labour Office, Женева
- [3] José Manuel Barroso, Известување на комисијата, Европа 2020 – Стратегија за умен, одржлив и инклузивен раст, Брисел, 2010
- [4] OECD (2009): Development Centre Studies Is Informal Normal?: Towards More and Better Jobs in Developing Countries
- [5] Unesco (2012): Transforming Technical and Vocational Education and Training Building skills for work and life, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Париз 2012